

A múlt bűvöletében

e-Népülés, Cikk | április 18, 2012 - 18:34 | Beküldő: Bodolai Gyöngyi

Dr. Farczady Elek és felesége

A negyedik emeleti lakásban sok minden emlékeztet a nagyapára. Tájkép a nappali szobában, színes grafika Marosvásárhelyről, faragott, festett könyvespolc – amelyek az ő keze nyomát viselik, s két fénykép ovális keretben a fiatal dr. Farczady Elekről és feleségéről, Gesith Kornéliáról.

A szekrényben megsárgult dossziék, oklevelek, a rámába kívánczó doktori diploma, géppel írott tanulmányok, újságból kivágott cikkek, gondosan befűzött díszlátványok, köszöntő levelek és az azokra adott részletes válasz, minden összegyűjtve, pontosan feliratozva. S ott van legjelentősebb alkotása, a kis sárga könyv a marosvásárhelyi sorokról, s a 2000-ben megjelent zöld könyv, A marosvásárhelyi református egyházközség élete 1556–1948 között. Dr. Farczady Elek szerzője, alapos, pontos, rendkívül értékes város-, művelődés- és irodalomtörténeti kutatásainak eredményeiről azonban az említettekén kívül sajnos a mai napig sem született egy átfogó kiadvány, amely a teljes életművet bemutatná. Holott megírta Marosvásárhely monográfiáját is az első világháborúig, az 1851–54. évi székely összeesküvés történetét, s fordított latinból és franciából (például Anatole France La génie latin című regényét, csak úgy szórakozásképpen, ahogy Marosi Ildikó feljegyezte).

Tanár és tudós

Az évek során sokan emlékeztek meg róla. Volt tanítványai a mindig elegáns, arisztokratikus külsejű történelem-, latin-, s a franciát finom lejtéssel beszélő tanárként, később igazgatóként őrizték meg emlékeztükben. Spielmann Mihály történész a „levéltárakat bűvároló tudóst”, kutatót, a Teleki Tékát „élő műhely” változtató, a látogatók százait fogadó könyvtárost, a város műemlékeit szóban és írásban bemutató lokálpatriótát köszöntötte születésének századik évfordulóján. Csifó János rádiós újságírónak, a volt tanítványnak hét évtizedes életútját mondta el a kamerák előtt is.

Sok titkot fedezett fel, fejtett meg, így vált nyitott könyvvé számára a város története, s remek memóriával megáldva élő lexikonként minden kérdésre tudta a választ. „Tőle csak tanulni lehetett”. Társaságában röpké pillanatnak tűnt az idő, mert öröm volt hallgatni – hangzott el a jó barát, Nagy Károly beszédében.

Az unoka emlékezetében

Ezek után arra voltunk kíváncsiak, hogy milyen képet őriz a nagyapáról az unoka, a már említett tárgyi emlékek mellett, amelyek az árvíz sújtotta régi házból megmaradtak.

A Farczady házaspár egyetlen lánya, Farczady Éva, édesapját követve Budapesten francia nyelvet tanult, de 1945-ben a II. világháború miatt abba kellett hagynia egyetemi tanulmányait. Még abban az évben feleségül ment Teleki Endréhez, a később köztisztviselőnek örvendő kiváló ügyvédhez, aki a marosvásárhelyi jogászok doyenjeként 96 évet élt. Lányuk, Teleki Éva, dr. Farczady Elek egyetlen unokája más utakat járt be. 1964-ben, amikor elvégezte a középiskolát, ígéretesebb dolog volt reál pályát választani. Édesapjának biztatására, no meg azért is, mert szerette a tantárgyat, szerves kémia szakot végzett a kolozsvári Babeş-Bolyai Egyetemen. Mivel nem akart tanítani, egy év kitérő után a marosvásárhelyi klinika központi laboratóriumában vegyészként dolgozott, majd 1983-tól az újonnan felépült klinika központi laboratóriumában nyugdíjazásáig főleg véralvadási vizsgálatokkal foglalkozott. A Procardia Orvosi Központ megalakulásakor részt vett a laboratórium kialakításában, berendezésében és fejlesztésében, amelynek szakmai irányítója volt éveken át, s 2001-től teljes állásban ott folytatta a tevékenységét.

Az írógépnél és a kertben

— Melyek az első emlékeid a nagytatádról? – kérdezem Teleki Évától, miközben a középkorú dr. Farczady Eleket ábrázoló képet nézzük, ahogy az általa faragott és festett könyvespolc alatt kedvenc rádiója társaságában elegánsan könyvet olvas. A másik képen kalapban, felöltőben a lakhelyéhez közeli vasúti átjárónál áll aktatáskával a kezében.

— Ha rá gondolok, azt látom, ahogy az írógépénél ül vagy a kredencen levő régi típusú rádiót bújja. Kisgyermekként a nyakába vesz, a kertben cseresznyét szedünk, az udvaron levő diófáról törí, hámozza nekem a friss diót, amit nagyon szerettem. A kicsikkel nem igazán tudott foglalkozni, a mindennapi életben naivan csodálkozott rá egyes dolgokra. Amikor a második évét még be nem töltött kisleány gagyogását hallgatta, megkérdezte tőlem, hogy fog-e ez a gyermek értelmesen beszélni. Egy másik kép, ami eszembe jut, ahogy szertartásosan minden délután leül és mondja: anyuska, a témat, amihez a nagymamám, aki remekül sütött-főzött, mindig valami aprósüteményt is felszolgált. Amikor nagyobb, értelmesebb lettem, sokat foglalkozott velem, történelemből és franciából gyakran segített. Édesanyám nagyon sok szeretetet, megértést kapott otthonról, és adott tovább nekünk. Arra tanított, hogy beszéljünk meg mindent, meséljem el a napi történéseket, a jókat és rosszakat, ami a biztonságérzetét jelentette. Nem volt titkolózás, s bár vitatkoztunk, nem maradtak tabuk közöttünk. Ezt az örökséget sikerült a gyermekeimnek is továbbadnom.

A Református Kollégiumtól a Sorbonne-ig

— Említetted egyszer, hogy téves állításokat is leírtak nagytatádról. Talán tisztázhatnánk?

— Akár a születésével is kezdhethetnénk. Bár április 9-e szerepelt az irataiban, valóban 1890. április 8-án jött a világra, de akkoriban az otthoni szüléseket csak másnap jelentették be. Régi pedagóguscsaládból származik, az édesapja is tanár volt (makfalvi származású), a nagyapja tanító. A nővére, Farczady Jolán matematikát, természettudományokat oktatott a leánygimnáziumban. Nagyapám nyolcéves volt, amikor az édesapja meghalt. Ma is megvan a kérés, amivel az édesanyja szegénységi bizonyítványért folyamodott a helyhatósághoz, hogy a Kolozsváron tanuló lányát mentesítsék a költségektől. Nagyapám 1908-ban érettségizett a Református Kollégiumban, ösztöndíjasként került a budapesti Eötvös Kollégiumba, s a budapesti tudományegyetem heraldika, történelem, filozófia szakát végezte. Doktori dolgozatának címe: Az erdélyi vajdák igazságszolgáltatási hatásköre 1437 előtt. Ösztöndíjasként került ki 1913-ban a Sorbonne-ra. Oklevéltant, paleológiát, írástörténetet, régi iratok megfejtését tanulta az École Nationale des Chartes-ban, s a Francia Nemzeti Könyvtárban Bethlen Gábor fejedelem korát kutatva bukkant értékes adatokra. Kutatásainak az első világháború kitérője vetett véget. Hazatérése után a

gyergyószentmiklósi főgimnázium történelem-latin szakos tanára, majd 1919-től Marosvásárhelyen tanár, iskolaigazgató.

A marosvásárhelyi nyelvemlék

Nyugdíjazását követően kapja a feladatot, hogy a volt Református Kollégium könyvtárát (60.000 kötet, 400 feldolgozatlan régi kézirat, 11.000 iskolai értesítő) és a Bolyai-múzeum anyagát rendezze és költöztesse el. Munkatársaival együtt cipelték át a feldolgozott anyagot a Teleki Tékába. Itt fedezte fel 1956-ban a Koncz-kódexben a 14. század második feléből származó hatodik (időrendben az ötödik) magyar nyelvemléket. A Marosvásárhelyi Sorok 44 magyar szóból álló mondatát, ami fordítás az ószövetségi Királyok könyvéből, és a 11 magyar szóból álló lapszéli jegyzetet nyelvészetileg Szabó T. Attila dolgozta fel, s szakszerű magyarázatokkal ellátva közösen jelentették meg 1957-ben az Akadémiai Kiadónál. Ugyanabban az évben a Kelemen-émlékkönyvben a Bolyai könyvtár értékeit írja le. Tanulmányai a romániai magyar lapokban jelennek meg, s gondosan megőrizte a helyi újságban, a Vörös Zászlóban közölt cikkeit is.

— Gondolom, felnéztél rá. Vagy gyermekkorban ez még nem tudatosult benned?

— A nyelvemlék felfedezése miatt valóban nagyon büszke voltam rá, sokat jártam a Tékába, néztem, ahogy fehér köpenyben rendezte a könyveket. A Marosvásárhelyi Sorok és Marosvásárhelyi Glosszák bővített kiadása 1973-ban jelent meg, s 1974 januárjában, egy hónappal a halála előtt kaptam tőle egy dedikált példányt.

Várostartó cikkeiben, tanulmányokban

— Ahogy korábbi élete, nyugdíjas évei sem voltak mentesek a gondoktól, az anyagi nehézségek végigkísérték az életét. Hogyan élte meg mindezt?

— Bár a román állam a Munkaérdemrend II. fokozatával tüntette ki, 1961-ben végleg nyugdíjba küldték a Tékából. Mindvégig a nagymamámmal volt szerencséje, aki a tanítványa volt. Bár tehetséges volt, szépen énekelt, de feladott mindent a családért, s hogy a nagyapám kényelmét biztosítsa. Nagyon praktikus asszonyként panaszzó soha nem hagyta el a száját. Mivel a II. világháború alatt Budapestre menekültek, s ott éltek végig az ostromot, mire hazajöttek, mindenük elveszett. Amikor nagyapámat a Tékából is nyugdíjazták, olyan kevés pénzt kapott, hogy kényszerűségből a kisipari szövetkezetnek gobelineket festettek. Nagyanyám éjszakákon át dolgozott, s nagyapám is segített neki. Amama, ahogy szólítottam, mindent el tudott intézni, finom ételeket süttött-főzött, s bármilyen, nem pénzzel megvásárolható dolgot kértem, mindent előteremtett számomra.

Nagyapa nyugdíjasként haláláig a református egyházközségek levéltárába járt, ahol 15.000 aktát rakott rendbe, s megírta a marosvásárhelyi református egyházközség történetét. Hogy némileg honorálják az ingyen végzett munkáját, nagymamát takarítónőként alkalmazták, amiért egy kis fizetést is kaptak.

Lakásukat mindkét árvízkor elöntötte a Poklos-patak, 1970-ben a víz félméteres volt bent a házban, s emiatt sok kézirat elázott.

— Életének fontos eseménye volt, amikor a vár helyreállítási munkálatai, s a Vártemplom tornyának megújítása során levették a torony sisakját koronázó gömböt, amelyben az 1600-as évektől helyeztek el a jövőnek szóló üzeneteket. Az 1971-es emlékiratot Farczady Elek írta. Mire emlékszel ebből az időből?

— Sokat foglalkoztatta, hogy az Országos Műemlékbizottság által 1963-ban elkezdett munkálatokat egy idő után abbahagyták, s a Vártemplom körül évekig ott voltak az állványok. A

karbantartást végül az egyház fejezte be. A gömbben elhelyezett Pro memoria posteritatis szöveget valóban ő fogalmazta, de a legfinomabb rajzpapírra művészi kivitelben egy iparművész-tanár írta rá.

Nemcsak a régi emlékiratok szövegét, a marosvásárhelyi református temető legrégebbi, a cinterem mellé kiállított sírköveinek a feliratát is megfejtette.

S hogy mi mindennel foglalkozott még? Soroljunk fel néhány témát a megjelent és kéziratban maradt írásaiból: a marosvásárhelyi oktatás kezdetei és fejlődése, az ipari és tanoncoktatás kezdetei városunkban, a Bolyai Farkas középiskola a haladás szolgálatában, régi árvizek Marosvásárhelyen, a vár helyreállítási munkálatai, a helyreállított bástyák, az újságírás kezdetei, a marosvásárhelyi nyomdászat bölcsőköra, a szücsceh számadáskönyve. A marosvásárhelyi református egyházközség életéről kiadott könyvben a történeti adatok, a református hívek számának alakulása, a lelkészek és presbitérium tevékenysége, Tolnai Lajos papsága mellett beszámolt Marosvásárhelyen tartott zsinatokról, a Kistemplom helyén álló ispotályról, a templom építéséről, az egyházi kegyszerek elrablásáról, az 1876-os tűzvészről, a Fürst-telepi ház megvásárlásáról, az egyházi malom működéséről és eladásáról, az egyházi iskolai oktatás intézményeiről, a vártemplomi feljáró építéséről, dr. Bernády György és Bodolla Ferenc főgondnokok tevékenységéről és sok egyéb eseményről, amelyeknek nyoma van az egyházi levéltárban.

— Visszaemlékszem, milyen nagy örömet jelentett nagyapa számára, amikor 1972-ben Budapesten átvette az Eötvös Kollégium gyémánt oklevelét. Haláláig bejárt az egyházi levéltárba. Otthon esett el, nem lehet tudni, hogy megszédült vagy megbotlott, majd a szíve mondta fel a szolgálatot. Nagymama egy év elteltével követte, mert nélküle nem akart tovább élni – mondja Teleki Éva. Aki nemcsak a nagyapára, dr. Farczády Elekre lehet büszke, hanem gyermekeire is: lányára, Zayzon Zsigmond Zsuzsánnára, aki a marosvásárhelyi Richter Gedeon gyógyszergyár kommunikációs menedzsere, és fiára, Zsigmond Barna Pálra. A hajdani kisfiú, akinek gagyogását egy régi karácsonyon a dédnagyapa aggódva hallgatta, ma Magyarország csíkszeredai főkonzulja. A vásárhelyi tudós-tanár, dr. Farczády Elek emlékét pedig hat ükunoka őrzi tovább.